

УДК: 271.222(497.11)-523.4(093.2)

јереј **Слободан
ЈАКОВЉЕВИЋ**

вероучитељ **Милош
ЖИВАНОВИЋ**

вероучитељ **Ђорђе
МАТИЈЕВИЋ**

вероучитељ **М.А. Ђорђе
ЧОЛОВИЋ**

ОБНОВА ХРАМА ВАЗНЕСЕЊА ГОСПОДЊЕГ 1926 – 1929 ПО ДОКУМЕНТИМА ИЗ АРХИВА СПЦ^[1]

АПСТРАКТ: У раду је приказана документирана историјска између надлежних из Епархије жичке чије се седиште у периоду историјске налазило у Чачку, Духовној суду Епархије жичке, управе храма Вазнесења Господњега, надлежних из Свештој архијерејској синода СПЦ и министарства вера и црквине Краљевине СХС. Ова црква ишче се искључиво обнове храма Вазнесења Господњега у Чачку која је извршена у периоду 1926-1929. године. На основу сачуваних аката из Архива СПЦ, као и записа из цркве у Чачку, откривају се околности под којима је обновљена Свратицимирова задужбина. Из ових докумената може се сагледати какав је био однос надлежних у министарствима према очувању угрожене цркве, али и шире - српске културне баштине, као и појединаца који су често из користиљубља и личних интереса немарно обављали свој посао, те на тај начин доводили у опасност оштећена овако важних националних споменика.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *обнова, архив СПЦ, храм Вазнесења Господњега у Чачку, епископ Јефрем Бојовић, протојеромониха Сретен Јов. Михаиловић, г. Пећар (Пера) Појовић*

УВОД

Историја храма Вазнесења Господњег у Чачку, некадашње Богородице Градачке, далеко је од довршене¹. Сјајан рад на синтези грађе о овој светињи урадили су Милош Тимотијевић и Делфина Рајић у књизи *Црква Свештој Вазнесења Христовој у Чачку* (Чачак, 2011), као и неки вредни прегаоци пре њих; пре свих Милка Чанак-Медић (*Богородица Градачка*, Београд, 1992), Радивоје Бојовић (*Богородичина црква на Морави*, Чачак, 1992), као и група аутора на научном скупу под

називом *Богородица Градачка у историји српског народа* (научни скуп поводом 800 година Богородице Градачке и града Чачка, Чачак, 1993). Ипак, спорадично се појаве неки нови моменти у вези са историјатом ове цркве. Основа нашег рада су до сада необјављени документи из Архива Српске православне цркве који се најдиректније тичу треће велике обнове цркве Вазнесења Господњег извршене у периоду 1926-1929. године, а који су стигли до нас захваљујући г. Радвану Пилиповићу, директору Архива СПЦ, и г. Милошу Матијевићу, архивисти Архива СПЦ, пореклом из Чачка. Они су драгоцени јер нам до детаља осветљавају

[1] Архив Српске православне цркве, Фонд Свети Архијерејски Синод између два светска рата (1920-1941), Ф VII, р 6/927 (сав материјал који је цитиран и који се налази у „Прилозима“ налази се у овој кутији, прим. аутора).

како је тачно дошло до обнове, које су биле препреке, како су превазиђене и какав је био однос ондашњих власти према Цркви. Познато је да су тадашњом обновом из архитектуре храма избачени сви барокни елементи, преобликовани прозори и звоници и црква је управо тада добила свој данашњи облик.² У претходним студијама и монографијама проналазимо основне податке о периоду обнове: када је она започета, до када је трајала, ко је њом руководио... Све изгледа као да је прошло без већих проблема. Поред ових текстова, значајан је и запис свештеника Милована Милутиновића из 28. 8. 1929. године у богослужбеној књизи која се чува у црквеној библиотеци, у којем смо открили назнаке узбудљивих, али и непријатних дешавања. Документа из Архива СПЦ доносе чињеничну и коначну потврду дешавања која иза себе крију нимало идиличну слику прошлости обнове цркве у Чачку.

Обнова храма

У току Првог светског рата храм Вазнесења Господњег је доста страдао: однета су два звона - једно из 1854. године и друго из 1832, које је пренето са цркве светог Георгија и уграђено у реконструисан и поново освећен храм Вазнесења Господњег. Средњовековна звона, на молбу свештеника Сретена Михаиловића, окупатори нису дирали. Освајачи су похарали и богату црквену ризницу из које су однете драгоцене иконе и златне и сребрне утвари - један златни крст са стопом, један сребрни крст, два сребрна кандила и 10 икона.³ Идеја о обнови страдалог храма рађа се одмах након рата, али се на томе споро радило. Управа цркве је већ 1920. године тражила израду плана и предрачуна

радова. Године 1922. појављују се и захтеви Духовног Суда и проте Сретена Михаиловића Министарству грађевина за одобрење оправке. Грађевинска секција у Чачку завршила је план и предрачун тек 1924,⁴ а који се шаље министарству 5. јула исте године. Епископ Јефрем (Бојовић)⁵ је у два наврата (16/29. маја 1924. г. Е. бр. 603. и 5/18. јула т.г. Е. бр. 795) писао и изложио опширно министру грађевина и министру вера потребу да се ова црква што пре обнови због изузетно лошег стања у коме се налазила. Како сведочи, добио је одговор и обећање, али је све на томе и остало, а црква је наставила да пропада. Какво је заиста било стање, читамо из извештаја поменутог епископа САСиноду од 12/25 септембра 1924: „Црква-Катедрала у Чачку, још пре него сам ја и дошао у Чачак, почела је да се ороњава и руши. Цигле испод крова великог кубета, нарочито с јужне стране, почеле су још од прошле зиме да се роне и у комадима падају [...] услед великих мразева прошле зиме, вода од кише је почела да продире и у зидове великог кубета [...] Ова ће се црква, која је преживела све несреће нашега народа, двапут била џамија и није била никад затворена, по свој прилици

[2] Д. Рајић, М. Тимотијевић, *Црква Светиој Вазнесења Христивој у Чачку*, Народни музеј, Чачак 2011, 40.

[3] *Културна ризница града Чачка* (од праисторије до савременог доба), Народни музеј, Чачак 2008, 230; Р. Бојовић, *Бојородичина црква на Морави*, Народни музеј, Чачак 1992, 9.

[4] Р. Бојовић, *Бојородичина црква на Морави*, Чачак 9.

[5] Епископ жички Јефрем (Бојовић) (1851-1933) рођен је 1851. у селу Мишевићи, Стари Влах, између Сјенице и Новог Пазара. Уписао се 1870. у Београдску богословију, а студије наставља у Московској духовној академији коју је завршио 1879. године са степеном магистра богословља. По повратку из Русије постављен је за суплента Богословије у Београду, а након положеног професорског испита одлази на постдипломске студије у Немачку. Као професор службовао је тридесет и једну годину, а потом је 1910. пензионисан. За време Првог светског рата 1915. године, као војни обвезник чиновничког реда, заједно са братом војводом Петром Бојовићем прелази Албанију. Замонашен је 28. фебруара 1920. у манастиру Рковица, а већ 8. марта, пошто је имао чин јеромонаха, Свети архијерејски синод Српске православне цркве изабрао га је за епископа Шабачке епархије. Новембра исте године дошао је у Чачак за епископа Жичке епархије (уместо дотадашњег Николаја Велимировића) и на тој дужности остао до краја живота. Преминуо је 3. јуна 1933. у Чачку, а сахрањен је у манастиру Студеница. После његове смрти седиште Епархије премештено је у Краљево (Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси : од деветиој до двадесетиој века*, 225; Горан Давидовић, *Лела Павловић, Историја Чачка: хронологија од праисторије до 2000. године*, 135-136).

идуће зиме, на штету и срамоту свих нас, морати затворити.“⁶ На овај извештај Синод је месец дана касније реаговао писмом Министарству грађевине излажући неопходност хитне поравке.⁷

Грађевинска секција Чачанског округа је у међувремену направила пројекат обнове и предрачун по којем би црква могла да се поправи за суму од 370.000 динара. Овај предлог је послат Министарству грађевина на одобрење. Међутим, из Београда су стопирали овај пројекат и преко Епархије је црквеној управи наложено да уплати суму од око 45.000 динара, те да се за почетак скине кров и обије малтер, а тек након тога да се ураде нови предрачун и пројекат.⁸ Међутим, против овог предлога побунили су се и црква и верници. Да би се ствар убрзала и разјаснила, почетком јуна 1925. године прота Сретен Михаиловић⁹ путује у Београд.

[6] Писмо епископа Јефрема Бојовића САС, Е. Бр. 1014, Чачак; 12/25 септембар.

[7] Писмо САС министру грађевина, бр. 4-59-924, Син. Бр. 1689/977; 12/25. октобар 1924.

[8] Р. Бојовић, *Бојородичина црква на Морави*, Чачак 9.

[9] Протојереј-ставрофор Сретен Ј. Михаиловић родио се у Чачку 30. јануара 1854. године, у старој механџијској породици. Основну школу свршио је у Чачку, први и други разред гимназијске реалнице у Ужицу, трећи и четврти разред реалке у Београду, а по свршетку четвртог разреда уписао се у Богословију коју је завршио 1873. године са одличним успехом као први свршени богослов из Чачка. Након тога је постављен за учитеља и на тој дужности проводи пет година у Котражи и Жевици.

Као учитељ учествовао је у рату са Турцима (1876-1878) као комесар у штабу Моравске артиљеријске бригаде. Потом је 6. августа 1878. рукоположен за ђакона, а 24. септембра за свештеника и постављен за пароха Лазачког. Ту остаје до 6. фебруара 1886. године када је конкурсом постављен на Другу чачанску парохију. Као чачански парох одликован је црвеним појасом 1887. године. Више година био је почасни члан Конзисторије, а 10. јануара 1893. Епископ жички Сава производи га у чин протојереја.

Као парох чачански и протојереј био је 12 година вероучитељ у чачанској Гимназији. Био је 18 година редовни члан Великог духовног суда. Узимао је учешћа у свим хуманим установама и помагао их. Био је више година председник пододбора Друштва Свети Сава и оснивач истог, председниковао је и окружним и месним одбором Црвеног крста, био је и стални члан и изабрани доживотни председник Месног одбора Црвеног крста, члан добротворног Свештеничког удружења, неколико година и Главног одбора Свештеничког удружења, добротворног Друштва за подизање храма Светог Саве у

У свом извештају описује да је, дошавши код начелника Архитектонског одељења г. Петра (Пере) Поповића,¹⁰ упитан: „Зашто се управа црквена и грађанство буне због оправке цркве.“ Ја сам му на то одговорио, да се не буне ни црквена управа ни грађанство због оправке црквене, но се буне зато, што ви наређујете да се црква сва открије и да се сав малтер спољни обије, а нисте направили план за оправку цркве, ни предрачун шта ће оправка коштати, па се бојимо да предрачун не буде већи но што црква има капитала, те се оправка цркве не би могла извршити. На ово ми је г. начелник одговорио овако: „ни бриге вам није зато, то је наша брига одакле ће се платити. Зна Бајашта ради. Он је предвидео за рестаурацију

Београду, добротворног Фонда сиромашних ђака основних школа и гимназије у Чачку, добротворне Женске подружине и члан утемељивач чачанског Соколског друштва, оснивач друштва „Просвете“ у Сарајеву и председник Грађанске читаонице у Чачку.

Као старшина цркве увек се старао за њено уређење и да се очува и подигне црквена имовина. Његовим заузимањем израђен је план црквене имовине и иста је убаштињена. Под његовом управом подигнута је црквена кућа, а у порти је засађен већи број украсног дрвећа, црква је украшена и споља и изнутра и добро снабдевана књигама и другим црквеним утварима. Он је основао и црквену књижницу. Године 1913. био је изасланик Светог архијерејског сабора у Македонији.

Као окружни протојереј учествовао је у изборном Сабору (први пут по смрти митрополита Михаила), када је за митрополита изабран Инокентије, епископ нишки. Други пут, када је по смрти митрополита Инокентија изабран за митрополита Димитрије, епископ шабачки, и трећи пут када је митрополит Димитрије у београдској Саборној цркви изабран и свечано проглашан за првог патријарха обновљене Српске Патријаршије. На овом Сабору прота Сретен био је и други секретар изборног Савета.

Прота Сретен одликован је од црквених власти напрсним протојереским крстом, а од грађанских власти орденом Светог Саве IV и III степена и златном медаљом Црвеног крста.

Први светски рат провео је у кућном притвору. Један је од оснивача и најплоднијих сарадника *Прејлега цркве епархије жичке* (Чачак, 1919-1935). Најзначајнији објављени радови су *Мало историје из животоа епархије жичке и Нешћуњени аманеш* уз прилоге из периода када се Чачак, од 1916. до 1918, налазио под аустријском окупацијом. Сведок је многих злодела окупационе власти, па је тако описао и вешање тројице слеђака, бивших српских војника. Сарађивао је и у неким грађанским листовима, највише у гласилу *Чачански њокреј* (Чачак, 1933). Стари Чачак из 19. века забележио је у својим сећањима, делимично објављеним у чланцима свештеника Рад. Кречковића. Преминуо је у Чачку 7. фебруара 1937. године.

[10] Петар Поповић је био и хонорарни професор на Техничком факултету у Београду (М. Чанак-Медић, *Бојородица Градачка*, Републички завод за заштиту споменика, Београд 1992, 9).

старина 200 милиона из ратне штете, а од тога се има милиона камате на годину.“ „И тако ми хоћемо најпре утрошити оно што буде имала црква а што не достане ми ћемо узети одатле новац и послове завршити.“ Ја рекох, да Бог да!¹¹

Међутим када је прота отишао код Министра Вера и рекао му шта се односило на оправку цркве, и ово што му је начелник Поповић рекао. Министар му је казао: „[...] нећете ви г. прото за то добити ни од куд никакве помоћи. Маните се ви сада извођења архитектуре на цркви, извршите ви само најнужније оправке као: врата, прозоре, итд. и чувајте црквени новац да га узалуд не потрошите.“¹²

Пратећи даље ток докумената сазнајемо да је поравка започела две године касније тј. 1/14 априла 1926. године, али да се и даље наставило са врло немарним понашањем. Након вишемесечних обилних киша и поплава које су кулминирале 15. јула 1926. године, владика Јефрем који је до тада покушавао да пожуре оправљање цркве пишући акта Министарству вера, овога пута пише патријарху Димитрију (Павловићу)¹³ и Светом синоду СПЦ (14. августа), жалећи се и молећи за помоћ: „Ваша Светости, цркву-Катедралу у Чачку почели су да оправљају 1/14. априла 1926. г. Данас се навршило равно 4 месеца и пети наступа. Најпре су остругали малтер споља, затим развалили цео кров и скинули,

црква је остала откривена и до данас! Од силних киша и кроз свод великог кубета и над папертом прокисло је и данас кисне. Унутрашњи малтер од сводова почиње да опада.“¹⁴

У истом извештају читамо да се у цркви од 16/29. маја не служи и да се опела врше пред црквом, а венчања и крштења у парохијском дому.¹⁵

Вода је у два наврата пролазила кроз свод великог кубета и направила велику бара по каменим плочама црквеног пода, нарочито 15. јула, 1926. године, кад је била велика поплава, па је у цркви и испод великог кубета било право језеро! Сводови су се напунили водом, унутрашњи малтер је опао и живопис је пропао.¹⁶

Радови су поново прекинути јула исте године и када ни месец дана касније нису настављени владика Јефрем је телеграфисао министру. Како одговора није било, он у једном писму закључује: „Изгледа, мени ништа не остаје, него да се селим у Жичу или Студеницу.“¹⁷ Након ових молби и протеста црква је покривена на јесен 1926. године.

На несрећу владике и свештенства, цркву је 15. маја 1927. године задесио снажан земљотрес који је додатно успорио радове. За разлику од онога од 27. марта 1893. године, када црква није имала никаквих оштећења, овога пута земљотрес сличног интензитета ствара оштећења на своду великог кубета изнутра, на коме се показало више пукотина. О овом догађају је прота Сретен Михаиловић на маргини једног Минеја за мај записао: „Маја 2/15, у три сата и 45 минута, био је врло јак земљотрес који је трајао неколико

[11] Извештај свештеника Сретена Ј. Михаиловића Управи чачанске цркве, Бр. 276, Чачак - 18/31. марта 1927.; Бр. Жичког дух. суда 2292. од 5/18. априла 1927. г.

[12] Исто.

[13] Рођен је у Пожаревцу 1846. године. Службовао најпре као учитељ, а 1870. године рукоположен у чин ђакона и презвитера и постављен да службује у Лапово. Након смрти митрополита Михаила 1898. године најпре је био државни саветник, а крајем године и епископ шабачки. Након Првог светског рата изабран је за митрополита српског и био је српски првојерарх 1920-1930. године. Умро је 6. априла 1930. и по својој жељи сахрањен у манастиру Раковица. У периоду његовог патријарховања припреман је Устав Српске православне цркве који је ступио на снагу недуго после његове смрти. (Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси од деветих до двадесетих века*, 163).

[14] Писмо епископа Јефрема Бојовића патријарху Димитрију, Е. Бр. 853; 1/14. август 1926.

[15] Исто.

[16] Писмо епископа Јефрема Бојовића Синоду СПЦ и патријарху Димитрију, Е. Бр. 665; 3/16. мај 1927.

[17] Писмо епископа Јефрема Бојовића патријарху Димитрију, Е. Бр. 853; 1/14. август 1926.

секунди. Било је доста штете. И наша је црква испрскала. После првог земљотреса била су још два слабија и један мало јачи.“¹⁸

Већ наредног дана, 16. маја, владика Јефрем Бојовић пише акт партијарху Димитрију и Светом синоду у коме сублимира катастрофалне околности дотадашње обнове и моли за помоћ.¹⁹ Месец дана касније Синод реагује и 17. јуна 1927. године шаље допис министру вера у коме га позива на одговорност у случају пропадања овако знамените црква. Месец дана касније, тачније 27. јула, министар вера Д. Обрадовић обавештава Синод да је реаговао и послао допис Министарству грађевина како би оправка цркве била што пре настављена.

Постојало је више проблема у вези са обновом храма. Најпре, невоља је лежала у чињеници да се у радовима променило шест извођача. Поименице се помиње Никола Настасијевић који је надзидао звонике и спустио кубе на прозорима.²⁰ Са друге стране, забележен је врло немаран однос извођача према материјалу, тачније много бакра и цигли је уништено приликом скидања кровне констукције и рушења зидова. О томе прота Михаиловић сведочи на следећи начин: „Како је предузимач радио, ни највећи непријатељ цркве не би тако радио. Уместо да се бакар најпажљивије скине... табле су скидане ћускијама, секирама и пијуцима, лупане, савијане и ломљене и бацане са висине на земљу, да се још више изломе и тако је више од половине бакра упропашћено... Тако је исто поступано и са рушењем зидова. Уместо да се цигла по цигла скине и да се са чедрком на земљу спусте, одваљивана су

велика платна и бацана са висине на земљу, да се тако све претвара у комаде. Да се цигла пажљиво скидала, имало би је толико да би се једна добра кућа могла начинити, а оваквим скидањем ни један десети део цигле није сачуван.“²¹

Један од извођача је, по истом сведочанству, копао и затрпавао неке рупе по порти за које ни сам прота не зна чему су служиле и за то узео 100.000, иако је првим предрачуном предвиђено 36.000 динара.²²

Као потврду речи свештеника Сретена Михаиловића можемо узети запис још једног чачанског свештеника, Милована Милутиновић, на једној старој богослужбеној књизи која се чува у библиотеци цркве, под ауторовим називом *Историја оправке цркве 1926-1929. године*. Према кратком и помало циничном запису прота сведочи да се архитекта Поповић трудио на све начине да цркву доведе у првобитно стање; „[...] те тако он истражујући неке старине потроши сав црквени капитал од 700.000 динара а оправка цркве се не изврши.“²³

Ова одисеја завршена је 1929 године представком министра вера који је замолио Министарство грађевина да у буџету за 1928/29. годину предвиди суму од 150.000 динара, како би се на тај начин осигурала материјална средства за довршење радова на овом историјском и архитектонском споменику. „Ја налазим, да је ово једини пут и начин, да се досадање грешке исправе и у крајњем моменту притекне у помоћ и спасе ова грађевина од неминовног пропадања“. *Драјан Обрадовић – министар вера.*²⁴

[18] С. Јаковљевић, Ђ. Чоловић, М. Живановић, „Записи на старим штампаним књигама библиотеке храма Вазнесења Господњег у Чачку“, *Глас библиотеке* 21, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак 2015, 41; Библиотека ЦО Чачак, Минеј за мај (сиг. бр. 358).

[19] Писмо епископа Јефрема Бојовића Синоду СПЦ и патријарху Димитрију, Е. Бр. 665; 3/16. мај 1927.

[20] Р. Бојовић, *Бојородичина црква на Морави*, 9.

[21] Извештај свештеника Сретена Ј. Михаиловића Управи чачанске цркве, Бр. 276 Чачак 18/31. марта 1927. Бр. Жичког дух. суда 2292. од 5/18 априла 1927. г.

[22] Исто.

[23] *Ирмолој* 1837. год., библиотека ЦО Чачак сиг. бр. 344 (запис настао 28. 8. 1929).

[24] Министарство Вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, православно одељење Б... Бр. 8196. јула 1927 год, Син бр. 1599.

Министар вера у истој молби тражи да се отвори истрага и да се одговорни за мањкаве радове казне за немар, што је још једна потврда да је прота Сретен донео тачан извештај.

Министарство вера је тек 13. фебруара 1929. године одобрило оправку цркве по припремљеним техничким документима. У априлу су започети унутрашњи радови, а фасада је завршена у току лета.²⁵ Тражећи како да се форма цркве приближи византијском узору, снижени су зидови тамбура и преобликовани прозори, измењени су прозори на бочним фасадама, промењени су горњи делови оба звоника, па су уместо барокних горњих делова образовани, на свакој страни, слепи лукови са крововима који их таласасто прате по ободу.²⁶ Упркос

[25] Р. Бојовић, *Богородичина црква на Морави*, 9.

[26] М. Чанак-Медић, *Богородица Градачка*, 9.

свему томе, куполом и данас доминирају оријентални (исламски) елементи.²⁷

Цркву је, на Преображење 1929. године, осветио владика Јефрем,²⁸ а како сведочи свештеник Милован Милутиновић, на Литургији је било много света како у цркви, тако и у порти. Истог дана је рукоположено шест свршених богослова које он и именује: Филип Бабовић (Павлица), Сава Протић (Горачићи), Чедо Константиновић (Котража), Славољуб Мирковић (Јошаничка Бања), Љубиша Максимовић (Субјел) и Миладин Пајковић (Придворица).²⁹

[27] Више о томе видети у: Н. Куртовић-Фолић, „Карактеристични елементи исламске архитектуре на Богородичиној цркви у Моравском Градцу“, у: *Богородица Градачка у историји српског народа* (научни скуп поводом 800 година Богородице Градачке и града Чачка), Народни музеј, Чачак 1992, 163-173.

[28] Чачанска црква“, *Прејлед цркве Епархије жичке*, бр. 9, Чачак 1929, 195.

[29] Ирмологиј 1837. год., библиотека ЦО Чачак сиг. бр. 344 (запис настао 28. 8. 1929).

ПРИЛОЗИ³⁰**Прилој бр. 1**

Светом Архијерејском Синоду Српске Цркве

Црква-Катедрала у Чачку. Још пре него сам ја и дошао у Чачак, почела је да се ороњава и руши. Цигле испод крова великог кубета, нарочито с јужне стране, почеле су још од прошле зиме да се роне и у комадима падају. Сад је свод прозора на великом кубету, с јужне стране, почео да се шара и пеге излазе, што је знак да је вода од кише, услед великих мразева прошле зиме, почела да продире и у зидове великог кубета, и прети опасност, да се ова дивна стародревна црква ускоро и затвори и епископ напусти Чачак и отиде на друго место, где има црква.

Ево три године како овај дух, суд и окружни протојереј од Министарства Грађевина и грађевинских секција траже одобрење, да се ова црква што пре оправи, али се одобрење ни до данас није могло и не може да добије!

Ја сам 16. = 29. Маја 1924. г. ЕБр. 603. и 5. = 18. јула т.г. ЕБр. 795. у два акта изложио опширно Г. Министру Грађевина и Г. Министру Вера неопходну потребу, да се ова црква што пре оправи, и напоменуо им, да прети велика опасност, ако се овога лета не оправи, ова ће се црква, која је преживела све несреће нашега народа, двапут била џамија и није била никад затворена, по свој прилици идуће зиме, на штету и срамоту свих нас, морати затворити. Одобрења нема!

Истина, Г. Министар Вера, 9. јуна 1924. г. ЕБр. 10541. одговорио је, да је предузео све мере и препоручио Г. Министру Грађевина, да се одмах предузме оправка цркве у Чачку, и то нас је окуражило те смо чекали, али се оправка није предузела по обећању Г. Министра, нити одобрење дошло!

Данас сам, 12. = 25. септембра т.г. послао акт Г. Начелнику Министарства Грађевина ЕБр. и изложио му опасност рушења ове цркве, и молио га, да се оправка предузме и рушење цркве спречи што пре.

Сад ако би се оправка и предузела – ако се добије одобрење – она ће двапут бити скупља, него да се у своје време – пре две, три године – извршила.

Част ми је умолити Св. Синод, нека изволи учинити са своје стране све што је могућно, да се добије одобрење, да се ова стародревна црква што пре оправи, и од даљег рушења сачува.

До сада нисам Св. Синоду извештавао, јер смо се сви надали добићемо одобрење.

Данас ћу и Г. Министру Вера послати акт, и молити га поново за оправку ове цркве.

12. = 25. септембра 1924. г.

ЕБр. 1014

Чачак

Епископ Православне Епархије Жичке
Јефрем

[30] Архив Српске православне цркве, Фонд Свети архијерејски синод између два светска рата (1920-1941), Ф VII, р 6/927 (сав материјал који је у „Прилозима“ налази се у овој кутији /прим. аутора/, а сви прилози су представљени онако како стоје у оригиналним документима, без исправљања правописних и граматичких грешака).

Прилој бр. 2.

Син. Бр. 1689/922

Господину Министру Грађевина
Београд

Господине Министре,

Његово Преосвештенство Епископ жички актом ЕБр. 1014. т. гу обратио се Светом Архијерејском Синоду и моли за дејство да се одобри оправка катедралне цркве у Чачку, јер прети опасност да се кубе и свод поруше ако се оправка у најкраћем времену не изврши. У истом акту 16. П. Епископ Жички наглашава да се већ три године Жички духовни суд и он лично моле да се оправка одобри, но до данас нису успели.

Да се не би догодило замало да ова монументална грађевина буде услед неоправљања постане срамота граду и због тога затворена на срамоту државних и црквених власти, Свет. Арх. Синод под горњим бројем одлучио је молити Вас за одобрење и план потребни за оправку катедрале у Чачку с тим да се о томе најхитније извести Њ. П. Еп. Жички.

Изволите Г. М. и овом приликом примити уверење свагдашњег поштовања.

еп. и Експед
12/25 октобра 1924 г.

за председника
Светог Архијерејског Синода
члан, Митрополит Иларион

Прилој бр. 3.

Председнику Св. Архијерејског
Синода Српске Цркве, Његовој Светости
Патријарху Српском Господину,
Г. Димитрију

Ваша Светости, цркву – Катедралу у Чачку почели су да оправљају 1. = 14. априла 1926.г. Данас се навршило равно 4 месеца и пети наступа. Најпре су остругали малтер споља, затим развалили цео кров и скинули, црква је остала откривена и до данас! Од силних киша и кроз свод великог кубета и над папертом прокисло је и данас кисне. Унутрашњи малтер од сводова почиње да опада.

До 16. = 29. маја служили смо редовно сваког дана у цркви; од тада почели су унутра да раде и служба је прекинута; Бог зна, кад ће се моћи опет почети.

Од 25. јула = 7. августа т.г. прекинули су рад на оправци цркве и сад не раде. Писали смо и телеграфирани 28. јула = 10. августа т.г. Г. Министру Грађевина и начелнику архитектонског одељења и молили их, да наставе рад што пре. Одговора нема, а црква од кише пропада, службе нема. Изгледа, мени ништа не остаје, него да се селим у Жичу или Студеницу...

Достављајући Вашој Светости и Св. Синоду рђаво стање Катедрале у Чачку, молим Вас, протестујте ако се има код кога и учинити све што је могућно, да би се рад наставио што пре. И кад би се успешно и са више радника, него што је то досад било, радило, па тек ако би се успело, да се на јесен служба отпочне.

Опела се овде врше пред црквом, венчања и крштења у кући црквеној...

1. = 14. августа 1926.год.

Ваше Светости
меншији во Христу брат Епископ
Православне Епархије Жичке
Јефрем

Прилој бр. 4.

Свети Синод
Српске Православне Цркве
Син.Бр. 1620
4/17. VIII 1926.г.
у Београду

Њег. Пр. еп. Жички под ЕБр. 853/26. г. извештава да су започети радови на оправци катедрале у Чачку престали, а кров прокисо тако, да малтер у унутрашњости опада. Протести упућени надлежнима нису донели жељене резултате. Служба се не служи, већ се мртви опевају пред црквом, а венчања и крштења у црквеној кући. Моли да се предузму кораки да се рад на оправци продужи.

Св. Синод по размотрењу
б.

Код Г. Мин. Вера учиним представку у којој детаљно наведем акт Њ. п. Еп. Жичког, и молим га за кораке код Мин. Грађевина да се оправка саборне цркве у Чачку што пре заврши.

Господине Министре,

Пре пет месеци почели су радови на оправци катедрале у Чачку, а јула месеца прекинут је сваки рад на оправци. Услед тога што је кров скинут, унутрашњост цркве прокишњава и малтер опада. Опела се врше пред црквом, венчања и крштења у црквеној кући. Интервенција Њег. пр. Еп. Жичког код Г. Министра Грађевине није донела резултате.

Част нам је, Господине Министре, умолити Вас да изволите предузети потребне кораке код Господина Министра Грађевина да се рад на почетој оправци катедрале у Чачку одмах продужи како би се исти имао благовремено завршити, те тако избегле штете које би учиниле непогоде за време зиме и изазвале нове трошкове.

Изволите, Господине Министре, примити уверење нашег особитог поштовања.
За председника Светог Архијерејског Синода
Члан Еп. Бачки
Иринеј

Преп. и Експод.
24 - IX 1926. г.

Прилој бр. 5.

Управи цркве чачанске

Према акту Духовног Суда Жичке Епархије од 26. јануара 1927. год. Бр. 501. а поводом тражења, да се г. инжењеру који је надзиравао рад на оправци цркве чачанске изда на име награде 6000 динара изјављујем:

Управа цркве чачанске још пре ратова тражила је да се изврши потребна оправка на цркви, нарочито оправка крова и прозора. До те оправке није се могло доћи зато, што ондашња Грађевин. Секција на много тражења црквене управе, није хтела да изради план и предрачун за оправку цркве.

За време ратова и непријатељске инвазије, црква је још више руинирана и било је неопходно, да се нужне оправке на цркви што пре изврше, зато је црквена управа одмах по ослобођењу, живо настала код Грађевин. Секције, да се изради план и предрачун за оправку цркве. Грађевинска Секција поступила је по тражењу црквене управе. Израдила је план и предрачун за оправку цркве и тај план и предрачун одобрила и Грађевинска Дирекција у Крушевцу. У овај план поред детаљне оправке крова и измене целокупног тишлераја и малтерисања цркве, ушла је израда покретног дрвеног патоса, који би се наместио по мраморним плочама, израда преграда за улаз на хор и звонаре, прављење још

једних врата на западном улазу, која би се сама херметички затварала, да у цркви не би било промаје предвиђена је била и израда две велике капије, на црквеној порти. Све ово по предрачуну, износило је око 370 хиљада динара.

Овај план и предрачун послала је Дирекција Министарству Грађевина на коначно одобрење. Министарство Грађевина није одобрило овај план и предрачун, но је наредило Грађевинској Секцији да направи предрачун за скидање целог крова са цркве и обијање малтера са спољних црквених зидова. И по изради предрачуна да се за тај посао одржи лицитација.

Црквена управа није се сложила са овим наређењем Министарства Грађевина за то: 1. што би црква, ако се открије и дуже времена остане непокривена, прокисла, те би се и кров и зидови напунили воде, унутрашњи би малтер опао и живопис пропао. 2. што је црквеној управи потребно било да зна: колико ће коштати оправка црквена, па тек онда да се црква открива. Јер не може дозволити да се црква открије, а да после немадне могућности да цркву оправати.

Пошто по овом акту црквена управа није добила никакав одговор, одредила је потписаног да оде у Београд и да лично предстане код Господина Министра Вера и Г. Министра Грађевина и умоли их, да нареду да се усвоји већ израђени план и предрачун за оправку цркве и да се по њему одржи лицитација и оправка изврши.

Потписани је поступио по одлуци црквене управе. Отишао сам у Београд и по том питању био сам и код Г. Министра Вера и код Г. Министра Грађевина, но пре, но што сам био код Г. Г. Министра, био сам и код начелника Архитектонског одељења г. Пере Поповића, г. начелник ме је тада питао: „зашто се управа црквена и грађанство буне због оправке цркве.“ Ја сам му на то одговорио, да се не буне ни црквена управа ни грађанство због оправке црквене, но се буне зато, што ви наређујете да се црква сва открије и да се сав малтер спољни обије, а нисте направили план за оправку цркве, ни предрачун шта ће оправка коштати, па се бојимо да предрачун не буде већи но што црква има капитала, те се оправка цркве не би могла извршити. На ово ми је г. начелник одговорио овако: „ни бриге вам није зато, то је наша брига одакле ће се платити. Зна Баја шта ради. Он је предвидео за рестаурацију старина 200 милиона из ратне штете, а од тога се има милиона камате на годину“. „И тако ми хоћемо најпре утрошити оно што буде имала црква 100,200 хиљада или колико већ буде имала, а што не достане ми ћемо узети одатле новац и послове завршити.“ Ја рекох, да Бог да!

Кад сам био код Господина Министра Вера и кад сам му казао све што се односило на оправку цркве, и ово што и је г. начелник Поповић казао, Господин Министар ми је казао ово: „нећете ви г. прото за то добити ни од куд никакве помоћи. Маните се ви сада извођења архитектуре на цркви, извршите ви само најнужније оправке као: врата, прозоре, и.т.д. и чувајте црквени новац да га узалуд не потрошите.“ Господин Министар је тад телефоном тражио г. начелника Поповића, да са њим о томе говори, но г. начелник Поповић није тад био у канцеларији. Господин Министар ми је казао, да одем код Господина Министра Грађевина и да му све то кажем, што сам и њему казао, те да он нареди да се изврши најнужнија оправка на цркви или да се оправка изведе по израђеном плану и предрачуну, кад на то црквена управа пристаје и кад за толико има новца.

И Господину Министру Грађевина казао сам све што је до сада урађено за оправку цркве чачанске. Каза сам му и шта ми је казао г. начелник Поповић одакле ће се исплатити оправка и рестаурација цркве, ако црква немадне толико новаца, колико за оправку и рестаурацију буде требало. Господин Министар је тада казао ово: „То су г. прото само лепе приче. Нећете ви добити ни један динар за оправку ваше цркве. Оправите ви на цркви оно што је најпотребније и са новцем којим црква располаже, ништа се друго не надајте. Ако црква има новаца колико износи већ израђени предрачун за оправку цркве, нека ми црквена управа одмах упути један акт, да тражи да се оправка црквена изврши по израђеном плану и предрачуну и ја ћу одмах наредити шта треба.“

Кад сам се вратио из Београда, ја сам управи цркве чачанске саопштио све што су ми казали и г. начелник Поповић и г. Министар Вера и г. Министар Грађевина. И поводом тог мог саопштења, управа ми је црквена упутила 13. јуна 1925. год. свој акт Бр. 219. ове садржине:

„Управа цркве чачанске већ од више година покретала је питање о оправци цркве чачанске и тражила да надлежне власти нареду да се изради план и предрачун за оправку цркве. Тек прошле године Грађевинска Секција за окр. чачански израдила је план и предрачун и под Г. С. Бр. 2190 од 5. јула 1924. год. послала је Министарству Грађевина на одобрење.“

Очекујући да се израђени план и предрачун одобри и да се у овој години оправка цркве изврши, ова је управа преко Духовног Суда Епархије Жичке, место тога, добила акт, којим се наређује црквеној управи, да преда у депозит овдашњој финансијској управи 41.656.44 дин., колико је потребно за скидање целокупног крова и обијање малтера са спољних зидова, па да се по том изради план и предрачун за оправку и реновирање цркве, пошто први план није одобрен.“

„На овај акт, управа је црквена актом својим од 30. марта 1925. г. Бр. 114. одговорила преко Духовног Жичког суда, да ће новац депоновати, кад за то добије надлежно одобрење, но да је управи потребно унапред да зна, колико ће коштати та црквена оправка и то реновирање, те да се види има ли црква новца да тај посао исплати, па тек онда да се приступи скидању крова и малтера.“

„Управи црквеној ни до данас није одговорено на то питање, а сазнала је, да је већ у овој грађевинској секцији одржана лицитација за скидање крова и обијање малтера и да је та лицитација и одобрена.“

„Управа цркве чачанске ни у ком случају не може дозволити, да се са цркве скине кров и обије малтер, јер је уверена, да би се после остало сасвим без цркве, пошто би та колосална оправка, по мишљењу стручњака изнела преко милион динара, док црквена каса не располаже ни са половином тога новца. И онда боље је и неоправљати је, но је још више порушити, а после је не моћи оправити.“

„Пошто предрачунска сума предвиђена у првом плану и предрачуну за оправку цркве износи око 370 хиљада динара, колико би црквена каса и могла платити, молимо да подејствујете код Господина Министра Грађевина, да се одобри први план и предрачун за оправку цркве и да он изволи наредити, да се одмах одржи лицитација, како би се црква, овог лета, могла оправити. А реновирање, у погледу архитектуре, треба оставити за доцније када се за то буде имало новчане могућности.“

„Управа моли да се што хитније достави Господину Министру.“

Овај акт, ја сам 14. јуна 1925. год. послао Господину Министру Грађевина са актом мојим Бр. 512, који је гласио:

„Господине Министре. Приликом мог ономадашњег личног предстанка код Вас, ја сам Вам све изнео, шта је до сад урађено по питању оправке цркве чачанске.“

„Част ми је да Вам сад доставим и овај акт управе цркве чачанске, и да Вас умолим, да изволите наредити, да се са цркве кров не скида и малтер не обија. Када се оправка цркве изврши по плану и предрачуну, који је овд. Грађевинска Секција израдила. Тај план и предрачун, заведен је у подручном Вам Министарству под Бр. 18976.14-VII-1924. год.“

Очекујући да Господин Министар Грађевина нареди, да се одржи лицитација цркве по плану и предрачуну, који је израдила овд. Грађевинска Секција и Грађевинска Дирекција одобрила и који је заведен у Министарству Грађевина под Бр. 18976.-14-VII-1924. год. а не одобрен, управа је цркве чачанске, преко овд. Грађевинске Секције, добила акт Министарства Грађевина од 22-VI-1925. год. Бр. 14466, а под потписом начелника архитектонског одељења г. Пере Поповића, којим се наређује: да се одмах црква открије и малтер обије и да ће сваки онај, који буде тај посао ометао, одговарати и материјално и морално и кривично. У истом се акту напомиње, да се ово наређење издаје по наредби Господина Министра Вера и Господина Министра Грађевина.

На овај акт, у колико се сећам, управа је црквена одговорила актом својим Бр. 274/25. г. да нико из управе цркве чачанске нема намеру, да омета оправку црквену, но напротив, то управа црквена тражи и на томе непрестано настоји, и да би се управа црквена највише радовала, кад би се оправка цркве што боље и што лепше извела. Но управа црквена не може никако да се сложи са тим, да се црква открије и малтер обије, док се предходно не изради план и предрачун, како ће се црква оправити и колико ће та оправка коштати, те да се види, има ли црква новаца за ту оправку. Јер не може дозволити да се црква открије, и да се после немогадне оправка извршити. У истом акту, управа је црквена молила Министарство Грађевина,

да одговори: одакле ће се оправка цркве (прецртано извршити, руком дописано исплатити), ако црквена каса не буде имала толико новаца, колико буде оправка коштала? Поред овог, управа је црквена, у истом акту, још изјавила и то, ако јој се на ово питање не одговори, да она скида са себе сваку одговорност, ако се црквена оправка не могадне извести. И да ову одговорност за то имаће да сноси Министарство Грађевина.

Шаљући овај акт Министарству Грађевина, управа је молила да се откривање цркве одложи до пролећа те да не би преко целе зиме остала црква откривена и тако била изложена још већем квару, пошто се на оправци цркве преко зиме не може радити.

На ово своје питање, упућено Министарству Грађевина, одакле ће се оправка цркве платити ако црква немадне могућности да оправку из својих средстава изврши, Управа није добила никакав одговор. Министарство је само усвоило (усвојило) предлог управе црквене, да се откривање цркве одложи до пролећа.

И почетком априла 1926. год. предузимач је отпочео скидање крова и обијање малтера са цркве. Ја не знам да ли и како је било предвиђено скидање крова са цркве, али оно, што је, и како је предузимач радио, ни највећи непријатељ цркве не би тако радио. Уместо да се бакар најпажљивије скине и поред фалцова да се табле маказама секу и пажљиво на земљу спусте, табле су скидане ђускијама, секирама и пијуцима, уз лупање, савијање и ломљење и бацање са висине на земљу, да се још више изломе и тако је више од половине бакра упропашћено. Тако је исто рађено и са дрвеним кровном конструкцијом. Уместо, помоћу чекрка, на земљу спусти, а оно и даске и велике и мале, греде, одваљиване су секирама, и пијуцима и на тај начин готово су све поцепане, и тако поцепане на земљу са велике висине бацане, да се још више изломе. Све су ово гледали и грађани и чудили се таквом упропаститељском раду и протествовали што се тако ради. Још одмах у почетку рада, ја сам приметио предузимачу, зашто пажљиво не скида бакар и кровну конструкцију, но је тако упропашћују, а он ми је одговорио: „ко вас пита како ћу радити, ја вас не познајем, ви гледајте ваша посла и немојте се у мој посао мешати.“ Ово упропашћавање и бакра и кровне конструкције гледао је и својим очима и надзорни инжењер и онда није чудо што се морала докупити велика количина бакра иако је квадратура данашњег крова црквеног много мања, но што је раније износила (руком дописано - због високо уздигнутог крова над великим кубетом).

Тако је исто поступано и са рушењем зидова. Уместо да се цигла по цигла скине и да се са чекрком на земљу спусте, одваљивана су велика платна и бацана са висине на земљу, да се тако све претвара у комаде. Да је се цигла пажљиво скидала, имало би је толико, да би се једна добра кућа могла начинити, а оваквим скидањем ниједан десети део цигле није сачуван.

Пре него што ће се црква открити, предочавано је г. г. инжењерима па и самом начелнику Министарства Грађевина г. Пери Поповићу, да ће црква ако се открије прокиснути и тако ће се упропастити сводови, плафони и црквени молерај и живопис. Г. начелник Пера уверавао је да то неће бити, но прве кише демантовале су његово тврђење. Црква је сва прокисла. И пошто још није било предвиђено како ће се оправка вршити приступљено је привременом осигурању од кише. Најпре је црква покривена са неком артијом, па кад то није помогло, заливена је бетоном, а овај је бетон доцније, уколико није био потребан, скидан и бацан на земљу, а све је то коштало много новца, а црквена је унутрашњост ипак кишом упропашћена.

Иако је први предузимач примио, да кров скине и малтер обије за 39 хиљада и нешто више динара, он је, на крају крајева, за све ове послове, као и за копање некаквих рупа по порти црквеној и за њихово затрпавање примио преко сто хиљада динара.

После свега овог приступило се оправци и реновирању цркве, но опет и без плана и без предрачуна.

Овај други посао примио је други предузимач. И он је скидао неке зидове, на овај исти начин, како је то радио и први предузимач, па је после приступио изради прозора на великом кубету. Прозоре је спустио да буде нижи, а горњи је део засводио циглом и кад је са једним прозором био готов, он је стао са радом, јер није знао да ли је добро урадио, док то надлежни не види, а надлежни није долазио, те зато, у најлепше, најдуже и најтоплије дане на цркви није ништа рађено.

Поводом тога, ја сам 10. августа 1926. год. упутио Духовном Суду Епархије Жичке акт Бр. 693, ове садржине:

„Да би се извршила оправка и рестаурирање цркве чачанске, још у месецу априлу отпочето је скидање крова са цркве и обијање малтера са спољних зидова. Ови су се радови протезали кроз читаву три месеца, а има скоро и месец дана како су завршени, али се на оправци цркве ништа не ради. Предузимач је започео радити свега један прозор, па је и на њему стао. Зашто, није ми познато. Чуо сам он не зна шта даље треба да ради, док му се не нареди са надлежног места.“

„Но време чини своје. Услед великих киша свод је на средини цркве сав прокисао и живопис и молерај искварен је, а и малтер је почео опадати и први мразеви учиниће да малтер сав одпадне, јер је свод испуњен водом. Бетонирањем истог мало је поможено, јер је то бетонирање доцкан извршено, а и оно је искварено доцнијим рушењем спољних зидова. Сад је прокисло и велико кубе, поред бетонирања које је њему извршено. И ако се овако и даље остави, а нарочито, ако овако откривену цркву затекне зима, онда ће црква сасвим пропасти.“

„Молим Духовни Суд, да о овоме обавести Господина Министра Вера, те да он изволи наредити да се оправка цркве што пре изврши.“

„У овој вароши, која је Епископска резиденција, само је једна црква, а она је и парохијска црква још за две сеоске општине а света служба у њој се не служи већ четири месеца. А ако се буде и даље овако радило, Бог зна када ће се у њој моћи служити.“

Доцније су радови настављени и кад је други предузимач довршио своје послове, онда су даљи послови дати трећем предузимачу. И овај је предузимач у позну јесен завршио своје послове. Четврти предузимач примио се да цркву покрије бакром. Он ове своје послове није могао потпуно да заврши за то, што на неким деловима крова стоје скеле, а скеле не могу да се уклоне за то, што малтерисање спољних зидова није извршено. Пети предузимач израђује гвоздене футере за прозоре. Он је како чујем свој посао израдио, но пошто рупе за прозоре нису све израђене, то ни футери не могу да се приме, а нема откуд ни да му се плати. Шести предузимач има да уреже стакла у прозоре. И он свој посао није могао да изврши зато, што футери у прозоре нису уметнути. А и онај посао који је израдио није му сав исплаћен.

И тако је за ове досадашње радове утрошено преко 600.000 динара. Управо потрошен је сав црквени капитал, а црквена оправка тек ако је упола изведена.

Па одакле да се доврши оправка цркве?

Кад Министарство Грађевина није хтело одговорити управи цркве чачанске, на неколико питања, ко ће дати новац за оправку цркве, ако послови на њој изнесу више но што црква има капитала?

Нека на то питање сад одговори г. Пера Поповић, начелник архитектонског одељења Министарства Грађевина, који је на тако питање раније одговорио: да се ми не бринемо и да ће он наћи средстава за довршење рестаурације црквене, пошто је то старина.

Могуће је, да ће г. Пера и за овај мој навод казати да лажем, као што је једном приликом у мом осуству /био сам болестан/ пред мојим Архијерејом, пред мојим друговима свештеницима, пред туторима црквеним и у присуству других грађана, казао: да ја лажем и да су мени г. г. Министар Вера и Министар Грађевина, казали, да ми не можемо добити никакву помоћ за оправку цркве и да се ми манемо сад сваке скупоцене рестаурације, но да на цркви оправимо само оно што је најпотребније. То нека служи на част господину за такав израз и тако ukazано поштовање једном педесетогодишњем свештенику, који заиста више воли цркву чачанску но он.

Ја нисам стручњак и не познајем грађевинске послове, али сам се разговарао са људима, који те послове познају и који те послове раде, и кад сам им казао колико су досадашњи радови на цркви коштали, они су се чудили. Чуо сам од њих, да ти сви радови, не би коштали ни половину те суме, да је предходно израђен план и предрачун и да је сав тај посао дат у рад једном предузимачу.

Налазим, да овај посао око оправке цркве чачанске, још од свог почетка није пошао правилним путем:

1. Зато што је црква откривена и остављена да кисне, те је унутрашњост цркве искварена.

2. Што одмах после скидања крова, није направљен план и предрачун за оправку и рестаурацију цркве, те да би се унапред знало колико ће оправка и рестаурација цркве коштати и може ли се тај посао из црквеног капитала исплатити.

3. Што сав тај посао није дат на лицитацији једном предузимачу, но је оправка вршена у режији и делимично.

4. Што тако један велики посао није објављен преко службених новина, те би се за исти заинтересовало више предузимача.

5. Што су на копање оних многих рупа по порти црквеној, а које цркви нису биле од потребе, но само од штете, употребљавани и грађевински радници са скупоценим надницама, док су те радове могли радити и најпростији надничари, који би се на пијаци нашли за 20 – 30 динара на дан.

6. Што није вођен довољан надзор ни при скидању бакра, ни при скидању црквене грађе, но је материјал немилице упропашћиван и црква тиме многи оштећена.

На основу свега овог мишљења сам, да не само не треба одобрити г. инжењеру издатак у 6000 динара за надзирање радова око оправке наше цркве, но треба тражити, да се образује једна стручна комисија, од лица која нису заинтересована, те да они процене:

1. Шта би могли, у данашње време, да коштају сви ови радови, који су досад на цркви чачанској урађени?

2. Да ли би било повољније за цркву, да је предходно израђен план и предрачун за оправку цркве и да је тај посао дат јавном лицитацијом најповољнијем понуђачу?

И ако се нађе да је црква неупитним радом оштећена, треба тражити да ту штету причињену цркви, накнаде они, који су је причинили.

18. = 31. марта, 1927. г.

Бр. 276.

Чачак.

Сретен Ј. Михаиловић

Прилој бр. 6.

Жичког дух. суда Бр. 2292. од 5 = 18 априла 1927. г.

Председнику Светог Архијерејског

Синода Српске Цркве, Његовој Светости

Патријарху Српског Господину, Г. Димитрију

Ваша Светост, Вама је, у главном, познато, у каквом је стању била катедрала у Чачку. Кад сте у њој прошле 1926. год. 21. августа = 3. септембра служили св. Литургију.

Више од три године управа ове цркве писала је многе молбе и слала Министарству Вера и Грађевина, да се ова монументална грађевина из доба славних Немањића оправи и сачува од даљег пропадања. Напослетку 1. = 14. априла 1926. год. почели су цркву „оправљати“. Пошто су најпре обили спољни малтер, цркву су открили и тако је стајала откривена скоро целога прошлог лета; мада су метали неку хартију, црква је ипак кисла. У два маха вода је и кроз свод великог кубета пролазила и била је велика поплава. У цркви је и испод великог кубета било право језеро! Сводови су се напунили водом, унутрашњи малтер опао и још опада; живопис је пропао. О томе рђавом стању ове цркве, ја сам Вама и Св. Синоду 1. = 14. августа, 1926. год. ЕБр. 853. послао молбу; резултата није било.

Пред саму јесен, 1926. год. црква је покривена, али 17 = 30. марта 1927. год., у папери, у десном углу прокисло је и вода се слива низ дуваре, слаби их – влажи. Кажу, због скела, које још стоје око цркве и око торњева, није могло да се покрије добро. Скеле стоје, чекају да се настави прекинути рад на „реновирању“ наших старина, али да ли ће и кад дочекати?!

Ова дивна, монументална грађевина, којој, мислим, у овом стилу, није било равне на Балкану, већ је много од своје првобитне лепоте и тврђе изгубила.

2. = 15. маја, 1927. год, у три сата и 50 минута по поноћи, овде је био врло јак земљотрес, трајао је 10-11 секунди. Због тога земљотреса, на своду великог кубета изнутра, показало се више пукотина и изгледа, да је велико кубе много ослабило и поремећено, а то је зло... 1893. год. на велику суботу, 27. марта, на овој цркви торњеви су се од великог земљотреса љуљали и звона сама звонила, али на сводовима великог кубета ове цркве нигде се ниједна пукотина није показала, нити је која била! Сад, мислим, услед тога, што су прошлога лета сводови много кисли – а кише су биле велике – напунили су се водом, а овај земљотрес лако је пореметио свод и на великом кубету.

Молим Вашу Светост и Св. Синод, да изволите приложени акт прегледати; у њему ћете наћи тачне податке – цео историјат, како је рђаво ишло и како тешко иде са опоравком ове Немањића задужбине, како се „реновира“...

Ја сам 26. априла = 9. маја, 1927. год. ЕБр. 665. послао молбу Г. Министру Вера и молио га, да се настави рад и доврши оправка – „реновирање“ ове катедрале, и њему сам приложио исти акт уз моју молбу.

Молим Вашу Светост и Св. Синод, ако што можете, помозите, да ова Стратимирова славна задужбина не пропадне сасвим.

3. = 16. мај, 1927. год.
ЕБр. 665.
Чачак

Епископ
Православне Епархије Жичке
Јефрем

Прилој бр. 7.

СВЕТИ СИНОД
Српске Православне
Цркве
Син. Бр. 1131
_____1927.г.
у _____

Његово Преосвештенство Епископ Жички год Ебр. 665 од 3/16. V - тек. год. доставља извештај проте окр. Чачанске под бр. 276 од 18/31-III- т. год. а по предмету оправке цркве Чачанске.

Његово Преосвештенство напомиње да је услед земљотреса 2/15-V- ов.год. на своду великог кубета изнутра показало се више пукотина и изгледа, да је велико кубе много ослабило и поремећено и то је зло. На вел. Суботу 1893 год. на овој цркви торњеви су се од великог земљотреса љуљали и звона сама звонила, али на сводовима великог кубета ове цркве, нигде се ниједна пукотина није показала, нити је која била! Сада пак услед тога што су прошлога лета сводови много кисли, и кише су биле велике напунили су се водом и овај земљотрес лако је пореметио свод и на великом кубету.

Под ЕБр. 665 од 9-V- т.г. умољен је г. Министар Вера, да се ова црква оправи.

Њ. Пр. моли Њ. Светост и св. Синод, да помогну, да ова Стратимирова славна задужбина не пропадне сасвим.

Св. Арх. Синод

(са стране дописано) Одлучује:
Умолити Мин. Вера да се
ова црква у Чачку што пре доведе
у ред у интересу очувања старине и
редовног богослужења у истој као
катедралној цркви епарх. архијереја
2/15.VI 1927

Прилој бр. 8.

Господину Министру Вера

Син.бр. 1131/ за п 687.
2/15-VI-1927. г. Београд

Господ. Министре

Вама је нема сумње познато да се у Чачку налази црква-катедра­ла – монументална грађевина још из доба славних Немањића.

Ова је се грађевина још 1/14-IV-1926. почела оправљати са обијањем спољног малтера и откри­вањем саме цркве, која је, тако откривена стајала целог прошлог лета.

У два маха у току прошлог лета, услед јаких киша, вода је кроз свод великог кубета пролазила па је на поду црквеном чинила велику бару и то на дан 2 и 15 јуна 1926. год. када је била велика поплава.

Сем овога, сводови су овлажили, унутарњи малтер је опао и још опада, те је услед тога живопис скоро пропао.

Пред саму јесен у 1926. год црква је покривена али је 17/30-III-тек. год. у припрати у десном углу прокисла те се вода слива низа зид који слаби влажи.

Надлежни објашњавају да се ово није могло покрити због скела које стоје око цркве чекајући да се настави рад на реновирању ове наше старине.

Услед земљотреса на дан 2/15.V- тек. год. на своду великог кубета изнутра показало је се више пукотина и изгледа, да је велико кубе много ослабило и поремећено.

Како је ова црква наша старина још из доба Немањића, која представља неоцењену уметничку вредност; како је ово једина црква у Чачку и како је ова катедра­ла епархијског Архијереја неопходно је потребно исту оправити и самим овим сачувати једну од наших врло ретких старина.

Стога се у смислу одлуке св. Арх. Синода под горњим Сн. Бр. 1181/927 год. част нам је умолити Вас Господине Министре, да се ова црква у Чачку што пре доведе у ред, у интересу очувања старине и редовног Богослужења у истој, као катедралној цркви Епархијског Архијереја.

У исто време, част нам је напоменути Господину Министру да ће ова црква пропасти и са њом и њена знаменитост, ако се на време не оправ­и и да ће за све то морати неко сносити и одговорност.

Изволите примите Господине Министре и овом приликом уверење нашег особитог поштовања.

4/17-VI-927.г.
Београд

за председника
Светог Архијерејског Синода
М.С. Варнава³¹

Прилој бр. 9.

МИНИСТАРСТВО ВЕРА
КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА
ПРАВОСЛАВНО ОДЕЛЕЊЕ
В...Бр. 8196.
јула 1927 год.
Београд

[31] Скопски митрополит Варнава, у том тренутку председавајући Седницом уместо одсутног патријарха Димитрија.

Светом Архијерејском Синоду
Српске Православне Цркве

Београд.

Част ми је известити Свети Архијерејски Синод, да сам под данашњим датумом, под В. Бр. 8196/27, упутио Господину Министру Грађевина акт следеће садржине:

„У акту своје В. Бр. 5863. од 24. јуна 1927. године имао сам част да Вам изложим положај српске православне црквене општине у Чачку и стање православне катедрале у Чачку, на којој су започети радови престали зато што је црквена општина дошла у материјалну немогућност, да започети посао доврши кривоцом грађевинских власти. Ја сам том приликом имао част да Вас умолим, да изволите наредити истрагу и одговорно лице, према постојећим законским прописима, казните за несавесне поступке у званичном раду. Напомену сам том приликом, да сама црква собом представља историјску и архитектонску вредност, те би неправда била према нашој славној прошлости оставити овај историски (историјски – ШТА ДА ПИШЕ?) споменик да пропадне, без обзира на то, ко је главни кривац у овоме раду и да ли ће се истрагом доћи до позитивних резултата.

Исти разлози руководе ме да Вас умолим, да у буџету за 1928/29. годину изволите предвидети суму од 150.000 динара, како би се на тај начин осигурала материјална средства за довршење радова на овоме историјском и архитектонском споменику.

Ја налазим, да је ово једини пут и начин, да се досадање грешке исправе и у крајњем моменту притекне у помоћ и спасе ова грађевина од неминовног пропадања.“

О предњем част ми је известити Свети Архијерејски Синод с молбом ради знања.

МИНИСТАР ВЕРА
Драг. Г. Обрадовић

Прилој бр. 10.

СВЕТИ СИНОД
Српске Православне Цркве
Сн. Бр. 1599
21- VII (3- VIII) 1927. г
У Београду

Господин Министар Вера под ЕБр. 8196/927 год изволео је известити св. Арх. Синод да је под ЕБр. 8196/927. упутио Господ. Министру Грађевина акт следеће садржине:

видети [од - до]
Св. Арх. Синод
Одлучује:
Примити к знању
Овај акт Г. Мин. Вера
ЕБр. 8196/јула 1927 у
препису доставити Њ. Пр.
Еп. Жичком Г. Јефрему у
вези ранијега његовог акта.
Из седнице 16/29. VIII 1927
_(потпис ?)_³²

[32] На овом месту налази се потпис који није могуће протумачити.

Прилој бр. 11.

Довршене оправке катедрале у Чачку
Њ. Пр. Епископу
Жичком Г. Јефрему
Чачак

Син. бр. 1599/зап. 932.

16/29-VIII.1927. г.

Београд

В. Пр.

У вези Вашег акта Еп.бр. 665 од 3/16.V.1927. год. а у смислу одлуке св. Арх. Синода под горњим бројем и датумом, част нам је у препису доставити Вашем Преосвешт. акт Г. Министра Вера В.Бр. 8196 од јула 1927 год. с молбом на надлежност.

Ваше Преосвешт. У Христу брат

17/30-VIII.1927. г.

Београд

Председник
Архиепископ Пећи Митрополит
Београдско-Карловачки
и Патријарх Српски
Димитрије
Преп. и Експед.
17/30-VIII- 1927. г.

Необјављена архивска грађа:

1. Извештај свештеника Сретена Ј. Михаиловића Управи чачанске цркве, Бр. 276, Чачак - 18/31 марта 1927.; Бр. Жичког дух. суда 2292. од 5/18 априла 1927. г.
2. МИНИСТАРСТВО ВЕРА КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА ПРАВОСЛАВНО ОДЕЛЕЊЕ Б...Бр. 8196. јула 1927 год, Син бр. 1599.
3. Писмо епископа Јефрема Бојовића патријарху Димитрију, Е. Бр. 853; 1/14. август 1926.
4. Писмо епископа Јефрема Бојовића САС, Е. Бр. 1014, Чачак; 12/25 септембар.
5. Писмо САС министру грађевина, бр. 4-59-924, Син. Бр. 1689/977; 12/25. октобар 1924.

Старе штампане књиге:

1. *Ирмолој* 1837. год., библиотека ЦО Чачак сиг. бр. 344 (запис настао 28. 8. 1929).
2. *Минеј за мај*, библиотека ЦО Чачак (сиг. бр. 358).
3. Штампана:
4. *Бојородица Градачка у историји српског народа* (научни скуп поводом 800 година Богородице

Градачке и града Чачка, Народни музеј Чачак, 1993.

5. С. Јаковљевић, Ђ. Чоловић, М. Живановић, „Записи на старим штампаним књигама библиотеке храма Вазнесења Господњег у Чачку“, *Глас библиотеке* 21, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак, 2015.

Литература:

1. Горан Давидовић, Лела Павловић, *Историја Чачка: хронологија од праисторије до 2000. године*, Међуопштински историјски архив, Чачак, 2009.
2. Д. Рајић, М. Тимотијевић, *Црква Свештој Вазнесења Христовој у Чачку*, Народни музеј, Чачак, 2011.
6. *Културна ризница града Чачка* (од праисторије до савременог доба), Народни музеј, Чачак 2008.
3. М. Чанак-Медић, *Бојородица Градачка*, Завод за заштиту споменика, Београд, 1992.
4. Р. Бојовић, *Бојородичина црква на Морави*, Народни музеј, Чачак, 1992.
5. Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси од девештој до двадесетих века*, Београд, Подгорица, Крагујевац, 1996.

RENEWAL OF THE TEMPLE OF ASCENSION IN 1926 - 1929 ACCORDING TO THE DOCUMENTS FROM THE ARCHIVES OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH

The paper presents a documented correspondence among the responsible persons from the Eparchy of Žiža whose seat, at that time, was in Čačak, Ecclesiastical Court of the Eparchy of Žiža, board of directors of the Temple of Ascension, responsible persons from the Holy Synod of Bishops of the Serbian Orthodox Church and Ministries of Religions and Construction of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. These documents concern only the renewal of the Temple of Ascension in Čačak realized in 1926-1929. According to the preserved acts from the Archives of the Serbian

Orthodox Church, as well as according to the records from the church in Čačak, it is possible to reveal the circumstances of the renewal of the Stracimir Foundation. These documents reveal the attitude of the responsible persons in the ministries towards the preservation of the endangered church, but even further, towards the Serbian cultural patrimony, as well as the attitude of the individuals who often neglected their work for their own benefits or personal interests and therefore put in danger the survival of such important national monuments.

Slobodan JAKOVLJEVIĆ, priest
Miloš ŽIVANOVIĆ, religious teacher
Đorđe MATIJEVIĆ, religious teacher
M.A. Đorđe ČOLOVIĆ, religious teacher

La rénovation du Temple de l'Ascension du Seigneur 1926-1929 selon les documents des Archives de la SPC (Église orthodoxe serbe)

Dans cette étude fut représentée la correspondance documentée entre les personnes compétentes de l'Éparchie de Zica, dont le siège durant la période de correspondance se trouva à Cacak, le tribunal ecclésiastique de l'Éparchie de Zica, l'administration du Temple de l'Ascension du Seigneur, les personnes compétentes du Saint-synode des évêques de la SPC (Église orthodoxe serbe) et des Ministères des religions et de la Construction du Royaume SHS (des Serbes, des Croates, des Slovènes). Ce matériel concerne uniquement la rénovation du Temple de l'Ascension du Seigneur à Cacak qui fut exécutée durant la période 1926-1929.

D'après les actes conservés dans les Archives de la SPC (Église orthodoxe serbe), ainsi que les annotations de l'Église à Cacak, on découvre les circonstances suivant lesquelles la Fondation de Stracimir fut renouvelée. À partir de ces documents, on peut apercevoir quelle fut l'attitude des personnes compétentes dans les ministères envers la conservation de l'église menacée, mais aussi au-delà – du Patrimoine culturel serbe, ainsi que de certains individus qui souvent par cupidité et intérêts personnels exercèrent leur travail avec négligence et donc, de cette manière, mirent en danger la survie de monuments nationaux de telle importance.

Slobodan JAKOVLJEVIĆ, priest
Miloš ŽIVANOVIĆ, religious teacher
Đorđe MATIJEVIĆ, religious teacher
M.A. Đorđe ČOLOVIĆ, religious teacher